

Venäjän suomalais-ugrilaiset kansat Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen

Sirkka Saarinen

Tarkastelen artikkelissa Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen tilannetta vajaat kaksikymmentä vuotta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen: muuttuiko mikään, olivatko muutokset pysyviä, millaiset ovat tulevaisuudennäkymät nyt? Kuvaan toisaalta kehitystä Euroopan-puoleisen Venäjän neljässä suomalais-ugrilaisessa tasavallassa eli Mordvassa, Marissa, Udmurtiassa ja Komissa sekä toisaalta Siperian suurten jokien varsilla asuvia kansansirpaleita eli hanteja ja manseja. Käyn lyhyesti läpi myös läntisten suomalais-ugrilaisten maiden eli Suomen, Unkarin ja Viron reaktion muuttuneeseen poliittiseen tilanteeseen.

Neuvostoliiton hajoamisen seuraukset

Neuvostoliiton hajotessa ei suomalais-ugrilaisten kansojen kieli ja kulttuuri suinkaan syntynyt tyhjästä, vaan mareilla, mordvalaisilla, udmurteilla ja komeilla oli toki jo kansallisia instituutioita, omakielistä kirjallisuutta, sanoma- ja aikakauslehtiä, teatteri, yliopisto-opetusta ja tutkimusta yms. Kansallinen kulttuuri alkoi varsinaisesti kehittyä vasta lokakuun vallankumouksen jälkeen (mareilla jossain määrin jo ennen sitä), ja se kukoisti 1920-luvulla. Stalinin vainot 1930-luvulla katkaisivat tämän kehityksen rajusti ja johtivat 1950-luvulta alkaen kansalliseen nihilismiin, välinpitämättömyyteen omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan. Hrushchevin aikana äidinkielen opetus rajoitettiin vain maalaiskoulujen alaluokille, ja äidinkielen käyttöala yhteiskunnassa supistui.

Jo joitakin vuosia ennen Neuvostoliiton hajoamista ilmapiiri alkoi vapautua ja monia kansallisia ongelmia nostettiin esiin. Samalla alkoi “suomalais-ugrilainen liikehdintä” eli alettiin järjestää erilaisia Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän sisäisiä kokouksia, kongresseja yms., joissa yhtenä yhdistävänä tekijänä oli suomalais-ugrilaisuus. Näihin tapahtumiin kutsuttiin myös Suomen ja Unkarin edustajia. Toisaalta Neuvostoliiton suomalais-ugrilaisten alueilla alkoi toiminta, jonka pyrkimyksenä oli oman kielen ja kulttuurin aseman parantaminen.

Ensimmäisiä oli suomalais-ugrilaisten kirjailijoiden kongressi Marissa v. 1989; sinne kutsuttiin myös Suomesta pieni valtuuskunta, johon kuului. Kongressissa keskusteltiin avoimesti suomalais-ugrilaisten kansojen silloisesta tilanteesta ja aikaisemmin vaietuista vainoista, siis paljon yhteiskunnallisista ongelmista ja hyvin vähän kirjallisuudesta, joka oli konferenssin virallinen aihe.¹

Marin kirjailijakongressin päänavausta jatkoivat seuraavien viimeisten 15 vuoden aikana kaikenlaiset kansainväliset suomalais-ugrilaiset tapahtumat teatterikongresseista Siperian-pyöräilyretkiin. Merkittävimmiksi ovat nousseet suomalais-ugrilaisten kansojen maailmankongressit, joihin osallistuvat kaikki suomalais-ugrilaiset kansat aivan

¹ Ks. raportti kongressista Sirkka Saarinen, Kaikkien maiden kirjailijat, liittykää yhteen! *Kieliposti* 3/1989, s. 4–10.

pienimpiä kuten muutaman kymmenen vanhuksen vatjan kansaa lukuun ottamatta. Maailmankongressit ovat kansalaisjärjestöjen foorumi, jossa keskustellaan vähemmistö-kansojen ongelmista. Työskentely niissä on jakaantunut viiteen sektioon: 1. etnopolitiikka ja laki, 2. kulttuuri, 3. kieli ja koulutus, 4. media ja joukkoviestimet, 5. terveys, demografia ja perhe. Ensimmäinen maailmankongressi järjestettiin Syktyvkarissa (Komissa) v. 1992, toinen Budapestissä v. 1996, seuraava Tallinnassa 2004, neljäs Helsingissä v. 2004 ja viimeisin eli viides kesällä 2008 Siperiassa Hanti-Mansijskissa.

Maailmankongressien välillä toimii suomalais-ugrilaisten kansojen konsultaatiokomitea, jossa on edustus kaikilta suomalais-ugrilaisista kansoista vatjalaisia lukuun ottamatta. Sen asemapaikka on toistaiseksi ollut Helsingissä Suomi-Venäjä-Seurassa.

Neuvostoliiton/Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen aktivoituminen johti uusien suomalais-ugrilaista liikettä tukevien instituutioiden syntyymiseen myös Suomessa, Unkarissa ja uudelleenitsenäistymisen jälkeen Virossa.

Suomeen perustettiin Marin kirjailijakongressin jälkimainingeissa M. A. Castrénin seura v. 1990. Sen tarkoituksena on luoda yhteyksiä ja edistää vuorovaikutusta suomalaisten ja Itä-Euroopassa ja Siperiassa asuvien uralilaisia kieliä puhuvien kansojen välillä, tehdä tunnetuksi näiden kansojen kulttuuria Suomessa sekä tukea niiden kulttuuripyrkimyksiä ja oman kielen viljelyä. Seura toimii yhdessä eri kansalaisjärjestöjen ja opetusministeriön kanssa.

Opetusministeriö rakensi eduskunnan aloitteesta Suomen sukukansaohjelman v. 1994. Sen tarkoituksena vahvistaa itäisten eli Venäjällä asuvien suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuuri-identiteettiä ja edistää kansallisten kielten käyttöä. Ohjelman käytännön toteutuksen ministeriö delegoi M. A. Castrénin seuralle, ja se koostuu monista hankkeista (mm. stipendiaattivaihto, julkaisutuki, kirjasto- ja museoalan yhteistyö), joihin oli vuosittain käytettävissä n. 2 milj. mk., nykyään n. 350 000 euroa. Viime vuosina myös Suomen Kulttuurirahasto on osoittanut suomalais-ugrilaisiin kohdistuville hankkeille miljoonatuen.

Virossa M. A. Castrénin seuran sisarjärjestö on Fenno-Ugria, joka perustettiin v. 1991. Sillä on ollut monenlaisia hankkeita, joista merkittävin sijoitus oli kymmenien Venäjän suomalais-ugrilaisten nuorten koko perustutkinto-opintojen rahoittaminen Virossa. Tämän hankkeen jälkeen on Viroon nyt muutaman vuoden ajan otettu vastaan tohtorikoulutukseen vuosittain muutamia suomalais-ugrilaisten kansojen edustajia Venäjältä. Viron sukukansaohjelma alkoi virallisesti v. 1999.

Unkarissa sukukansatoimintaa toteuttaa Reguly-seura. Varsinaista sukukansaohjelmaa ei Unkarissa ole, mutta toisaalta monet maan presidenteistä (etenkin Árpád Göncz) ovat hyvin aktiivisesti pitäneet yhteyttä Venäjän suomalais-ugrilaisiin kansoihin.

Esitellyt seurat ja sukukansaohjelmat eivät ole poliittisia; niiden tarkoituksena on edistää suomalais-ugrilaista kulttuuria Venäjällä ja toisaalta tehdä sitä tunnetuksi lännessä. Tämän epäpoliittisen toiminnan rinnalle on aika ajoittain noussut myös poliittisia pyrkimyksiä. Esimerkiksi Euroopan Neuvoston päätös nro 1171 vuodelta 1998 ilmaisee huolen uralilaisten kansojen kulttuurista ja kielestä. V. 2005 puolestaan Europarlamentti lausui julki huolensa marilaisten oikeuksista. V. 2008 Euroopan Unioni myönsi 2,5 milj. euroa erilaisiin suomalais-ugrilaisten kansojen tukemiseen tarkoitettuihin hankkeisiin.

Euroopan-puoleisen Venäjän suomalais-ugrilaiset tasavallat

Neuvostoliiton hajoaminen johti hallinnollis-rakenteellisiin muutoksiin Venäjän vähemmistökansojen alueilla: Aikaisemmat autonomiset sosialistiset neuvostotasavallat “itsenäistyivät” ja muuttuivat federaatioon kuuluviksi tasavalloiksi. Muutos antoi niille itsemääräämisoikeuksia etenkin kulttuurin alueella, osin myös taloudessa, ja ennen kaikkea mahdollisuuden – haluttaessa – oman kulttuurin kehittämiseen. Täytyy kuitenkin muistaa, että yksikään suomalais-ugrilaisista kansoista ei ole enemmistönä omalla alueellaan, vaan kaikissa neljässä tasavallassa on venäläisenemmistö, joka on useimmiten kokenut kaikki vähemmistökielen ja -kulttuurin edistämiseksi suunnitellut hankkeet uhkaksi itselleen. Mordvalaisten lukumäärä oli v. 1989 väestönlaskun mukaan 1,1 miljoonaa, mutta he muodostavat Mordvassa vain 32.5 % väestöstä. Marilaisia oli 670 000 mutta Marin tasavallan asukkaista 43 %. Udmurttien lukumäärä oli 740 000 ja tasavallan väestöstä 31 %. Komeja oli 340 000, ja alueensa asukkaista he muodostivat 23 %. Suuri osa kustakin mainitusta kansasta asuu oman nimikkoalueensa ulkopuolella, ns. diasporassa.

Ehkä suurin muutos 1990-luvulla onkin tapahtunut suomalais-ugrilaisten omissa käsityksissä ja suhtautumisessa. Heidän itsetuntonsa nousi, mikä näkyi siinä, että he uskalsivat tunnustaa omaa kansallisuuttaan, rohkenivat jopa puhua ääneen omaa kieltään julkisesti jne. Kaupunkikouluihin perustettiin luokkia, joissa muiden aineiden ohella opetettiin myös äidinkieltä; aikaisemminhan sellaisia oli ollut vain maaseudulla. Ns. kansallisia kouluja eli opinahjoja, joissa suomalais-ugrilainen kieli olisi opetuskielenä, ei suomalais-ugrilaisilla alueilla enää ole edes kylissä.

Kullakin suomalais-ugrilaisella tasavallalla on oma perustuslaki, jossa yleensä kiinnitetään edes jonkin verran huomiota nimikkokansallisuuteen ja sen oikeuksiin, perustuslaeissa on myös yleensä mainittu suomalais-ugrilainen kieli alueen virallisena kielenä venäjän rinnalla. Vaikka marit tuntuivat 1990-luvun alussa aktiivisimmalta Venäjän suomalais-ugrilaisista kansoista ja loivat suhteita ulkomaailmaan, kehitys kulki kuitenkin nopeimmin toisaalla: Komi on näistä neljästä tasavallasta varakkain, ja uusi perustuslaki antoi sille mahdollisuuden pitää osa alueen tuottamista tuloista omassa tasavallassa. Ehkä tästä syystä – tai komien neuvottelutaidon vuoksi – Komiin saatiin komien pienestä määrästä huolimatta ensimmäisenä kielilaki jo v. 1992. Komin kielilakiin sisältyy myös asetuksia, jotka hyvin tarkkaan määrittelevät kielenkäyttäjien oikeudet ja valtion velvollisuudet. Mm. jokaisella Komin asukkaalla on oikeus asioida viranomaisten kanssa joko komiksi tai venäjäksi, ja virkamiehen tulee käyttää samaa kieltä kuin asiakas; tarvittaessa voidaan turvautua tulkin apuun, mutta tasavallan johto pyrkii virkamiesten kaksikielisyyteen.²

Marissa kielilaki hyväksyttiin v. 1995; se on sanonnaltaan paljon epämääräisempi kuin Komin, ts. se jättää kaiken tulkinnan varaan. Kun esim. Komin kielilaissa sanotaan

² Tarkemmin komin kielilaista ja sen toimeenpanosta Sirkka Saarinen, *Komien kielilaki*. *Sananjalka* 39. Turku 1997, s. 209–212., Saarinen, *Sprachgesetze und Neologismenbildung bei den wolgaischen und permischen Völkern. Die ural-altaischen Völker. Identität im Wandel zwischen Tradition und Moderne*. Hrsg. von Gerson Klumpp und Michael Knüppel. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica Band 63. Wiesbaden 2003, s. 91–97 ja Saarinen, *Turvaako kielilaki kielen säilymisen – suomalais-ugrilaisten kielten uhanalaisuus. Murros – suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineessa*. Uralica Helsingiensia 3. Helsinki 2008 (painossa).

selkeästi, että “fyysisellä henkilöllä on oikeus asioida virastoissa yms. komin ja venäjän kielellä” ja “virkamiehen on palveltava asiakasta tämän valitsemalla kielellä”, Marin kielilaisissa todetaan vain “Marin tasavalta takaa kansalaisille oikeuden äidinkielen käyttöön sekä vapaaseen kanssakäymisen, kasvatuksen ja opetuksen kielen valintaan”. Marin kielilaki edellyttää kuitenkin virallisten laki- yms. tekstien sekä valtion virastojen kilpien kaksikielisyttä. Myöskään lain yhteydessä määritelty ohjelma marin kielen – oikeastaan virallisten kielten, siis myös venäjän – kehittämiseksi ei ole kovinkaan konkreettinen eikä ole johtanut tuloksiinkaan, mikä näkyy esim. marinkielisten julkaisujen määrän pientymisenä. Tähän on osasyynä 1990-luvun puolivälin taloudellinen romahdus, joka koski ehkä kovimmin juuri Mariin ja johti suureen taantumaa, mikä näkyy tietenkin myös kaikessa kulttuurielämässä. Marissa on toiminut myös kielikomissio, ja uusia sanoja on luotu hyvin paljon samalla kun on otettu uudelleen käyttöön 1920-luvun uudissanaja, joiden käyttö Stalinin aikana kiellettiin.

Mordvassa kielilaki hyväksyttiin 1998, se koskee venäjää sekä ersää ja mokshaa. Lakiteksti muistuttaa väljyydeltään Marin vastaavaa, joskin se on sanonnaltaan konkreettisempi, esim. “asiointi valtion virastoissa yms. tapahtuu venäjäksi ja – tarvittaessa – mordvaksi” ja “hallintoelinten yms. istunnoissa sen, joka haluaa esiintyä mordvan kielellä, tulee saattaa tämä etukäteen valtioneuvoston sihteerin tietoon; tarvittaessa taataan käänös”.

Vaikka Udmurtiassa kielilaki hyväksyttiin paljon myöhemmin kuin muissa puheena olevissa tasavalloissa, vasta v. 2001, siellä kuitenkin laadittiin ja hyväksyttiin ohjelma udmurtin kielen kehittämiseksi ja sen aseman parantamiseksi jo v. 1994. Seuraavana vuonna (1995) perustettiin ortografis-terminologinen komissio sanaston kehittämiseksi

Yhdessäkään suomalais-ugrilaisessa tasavallassa ei tällä hetkellä ole sen nimikkokansallisuutta edustavaa presidenttiä, ja nimikkokansallisuuden osuus ylipäänsä johtavilla paikoilla on laskenut nopeasti 1990-luvun loppupuolella, vaikka se Neuvostoliiton hajottua ensin selvästi nousi.

1990-luvun alussa kehitys tuntui kulkevan pitkin harppauksin kansallistunnon kasvun ja siitä kummunneiden konkreettisten toimien mukana, elettiin uutta kansallista herätystä, ja sivistyneistö toimi aktiivisesti oman kielen ja kulttuurin kehittämisen hyväksi, vaikka valtaväestön taholta tulikin vastustusta. Sitten vuosikymmenen puolessavälissä seurasi taloudellinen lama ruplan romahdettua, ja tämä lama koski juuri Volgan alueen tasavaltoihin, joilla ei ole suuria luonnonrikkauksia eikä menestyvää teollisuutta. Udmurtia on epäilemättä näistä kolmesta teollistunein, mutta siellä on paljon aseteollisuutta, jota 1990-luvulla osittain ajettiin alas. Lama johti taloudellisiin vaikeuksiin, kustannustoiminnan lamaantumiseen, lehtien vaikeuksiin, toimeentulon heikkenemiseen (palkat jäivät monina vuosina maksamatta) ja sitä kautta myös kansalliseen apatiaan.

Tshetshenian kriisi ja sota puolestaan johtivat Venäjällä asenteiden kiristymiseen ja pelkoon vähemmistökansoja kohtaan. Poliittiset muutokset seurasivat: paikallis-hallintoon nousivat Marissa ja Mordvassa kansallismieliset venäläiset, jotka eivät halunneet valvoa vähemmistökansan etua. Suomalais-ugrilaisten kansojen kansallinen sivistyneistö on pieni, eikä sillä välttämättä ole voimaa tai halua tai kykyä kehittää omaa kieltä ja kulttuuria. Se on myös hyvin epäyhtenäinen eikä osaa tai uskalla nostattaa poliittista liikettä. Sama koskee ylipäänsä suomalais-ugrilaista väestöä: joukkovoima tai

solidaarisuus tuntuvat olevan tuntemattomia käsitteitä, ja demokratisoitumisprosessi on ymmärretty niin, että jokaisella on oikeus toimia kuten hänelle tai hänen edustamalleen ryhmälle on eduksi eikä yhteiseksi hyväksi.

Vladimir Putinin valtakaudella esiin nousi uusi uhka: keskusvallan voimistaminen ja federaation lakien "harmonisoiminen", so. yhdenmukaistaminen, mikä tarkoittaa, että tasavaltojen lakeihin ei saa sisältyä säädöksiä, jotka ovat ristiriidassa federaation lain kanssa. Tarkoituksena oli muuttaa sellaiset paikalliset lait, jotka ovat suoneet tasavallan hallintoelimille oikeuden oman alueensa resursseihin ja luonnonrikkauksiin; rahavirrat haluttiin taas saada kulkemaan keskukseen eli Moskovaan. Kun kuitenkin kaikki lait on harmonisoitava, muutospaine kohdistui myös kielilakeihin ja johtikin muutoksiin niissä. Ne vaikuttivat ensi silmäyksellä vähäisiltä, muutamien sanojen poistoilta, mutta ne vesittivät sellaiset pykälät, joiden perusteella vähemmistökielen käyttöä olisi voinut vaatia. Talouden kannalta keskusvallan voimistaminen voi olla perusteltua, mutta kun keskusvalta ei yleensä Venäjällä ole demokraattinen, sen vahvistaminen johtaa aina vähemmistökansojen oikeuksien heikkenemiseen.

Siperian suomalais-ugrilaiset

Hantit ja mansit (vuoden 1989 väestönlaskun mukaan hanteja oli 22 000 ja manseja 8000) ovat pieniä kansansirpaleita Länsi-Siperian suurten jokien varsilla luonnonrikkauksien keskellä, heitä on vain 1.5 % valtavankokoisen Hanti-Mansian piirikunnan asukkaista. Hanteja ja manseja koskevat pitkälti samanlaiset ongelmat, jotka ovat tuttuja muualtakin maailmasta alkuperäiskansojen alueilta: kansat ovat riippuvaisia ympäristöstä, jonka pilaantuminen vaikuttaa heidän elinoloihinsa ja eloonjäämiseensä suoraan. Näin on myös Siperiassa: kaikki isommat joet ovat saastuneita, joten kalastus on käynyt monin paikoin mahdottomaksi. Etenkin alueet öljyteollisuusalueiden ympäristössä ovat pilaantuneet asumiskelvottomiksi. Perinteisten elinkeinojen, kalastuksen, metsästyksen ja poronhoidon, harjoittaminen on vaikeutunut huomattavasti.

Neuvostoliiton hajoaminen johti yhteiskunnan turvaverkon lopulliseen häviämiseen Länsi-Siperiassa. Esimerkiksi kaukaisimpiinkin kyliin ulottunut terveydenhoito ja elintarvikkeiden yms. hyödykkeiden säännöllinen kuljetus lakkasivat. Lapsikuolleisuus lisääntyi, samoin sosiaaliset ongelmat, alkoholismi ja itsemurhat. Paikoitellen keskimääräinen elinajanodotus laski alle 50 vuoden. Oli myös havaittavissa työttömyyden mukanaan tuomaa paluuta luontaiselinkeinojen pariin.

Toisaalta hantit ja mansit – tai ainakin osa heistä – ovat viimeisinä vuosikymmeninä myös jossain määrin hyötäneet niistä rikkauksista, joita heidän maaperänsä tuottaa. On perustettu Obinugrilaisten kansojen elvyttämisinstituutti eli kieltä ja kulttuuria tutkiva laitos, on pystytetty paikallisia kielen ja folkloren tallennusarkistoja, jotka sinänsä tekevät hyvää työtä. Pohjoinen säätiö, joka saa varansa osittain öljy-yhtiöiltä, rahoittaa monia tieteellisiä hankkeita ja tapahtumia, niin että obinugrilaisen sivistyneistön jäsenet ovat aktiivisimpia osallistujia monissa suomalais-ugrilaisissa kongresseissa. Pääkaupunkiin Hanti-Mansijskiin on perustettu uusi komea Jugran yliopisto.

Hanti-Mansian kehitystä leimaakin kahtalaisuus: toisaalta etenkin kaupungit näyttävät varakkailta ja niiden hantit ja mansit suhteellisen hyvinvoivilta, mutta taigan pikkukylissä näkee kurjuutta ja taistelua leivästä. Alkuperäiskansoina hanteilla ja

manseilla on oikeus alueeseensa, mutta se on myös helposti heiltä huijattavissa mitättömiä korvauksia vastaan.

Tulevaisuus?

V. 2002 suoritettiin Venäjän ensimmäinen väestönlasku, joka osoitti Venäjän Euroopan puolella asuvien suomalais-ugrilaisten kansojen lukumäärän pudonneen rajusti: mordvalaisia oli enää 843 000, mareja 604 000, udmurtteja 636 000 ja komeja 293 000. Äidinkieltä ei väestönlaskussa kartoitettu kuten Neuvostoliiton kaudella, jolloin kielenpuhujien määrä olikin aina huomattavasti pienempi kuin johonkin kansaan itsensä lukevien määrä. Hantien ja mansien (ja myös uralilaisiin kieliin lukeutuvien nenetsien ja selkuppien) lukumäärä oli yllättäen kohonnut, hanteja oli v. 2002 28 000 ja manseja 11 000. Kun näiden kansojen syntyvyys ei ole noussut eikä kuolleisuus vähentynyt, heidän lukumääränsä nousu on selitettävissä vain sillä, että yhä useammat ovat halunneet kirjata itsensä alkuperäiskansaan kuuluviksi – mahdollisten etujen toivossa (vrt. ns. lappalaisten lukumäärän kasvu Suomessa 1990-uvulla).³

Putinin ja nyt uuden presidentin Dmitri Medvedevin aikana keskusvalta on edelleen tiukentanut otettaan. Venäläinen kansallismielisyys on voimistunut. Edellä kuvattu lakien harmonisoiminen on ulottunut myös koulun oppisisältöjen yhdenmukaistamiseen: Nykyään opetettavan aineksen tulee olla koko federaation alueella 85-prosenttisesti sama. Paikallisten aiheiden kuten kansallisen kielen ja kulttuurin osuus saa kattaa vain 15 % kouluopetuksesta. Tämä 15 %:n lisä ei mahdu normaaliin koulupäivään, vaan se edellyttää kuusipäiväistä opetusviikkoa. On helppo ymmärtää, miten tällainen järjestely vaikuttaa kansallisen komponentin valintaan.

Keskusvallan valvonnan tehostuminen näkyy Venäjän suomalais-ugrilaisilla alueilla myös keskustelun tyrehtymisenä. Enää ei uskalleta vetää esiin ongelmia ja kansallisen kielen tai kulttuurin problematiikkaa. Vaikka edelleen järjestetään suomalais-ugrilaisia tapahtumia ja kongresseja, niiden muoto on tullut sisältöä tärkeämmäksi. Väittelyn ja pohdinnan sijasta annetaan ymmärtää kaiken olevan hyvin eikä keskusvallan ratkaisuja kyseenalaisteta. Edellä mainitut suomalais-ugrilaisten kansojen maailmankongressit ovat muuttuneet vähemmistöjen ongelmia pohtivista foorumeista poliitikkojen ja virkamiesten tapaamisiksi, joissa kansallispuvut loistavat ja laulu raikaa. Ollaan lähellä entistä Neuvostoliitossa vaalittua ihannetta: kansallisista kulttuureista hyväksytään vain ulkomuoto, ei sisältöä.

Sirkka Saarinen

Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori. Turun yliopisto
sirkka.saarinen (apud) utu.fi

³ Venäjän suomalais-ugrilaisten väestötilastoista tarkemmin Seppo Lallukka, *Venäjän suomalais-ugrilais-ten ja samojedikansojen tilastoja*. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin tiedonantoja ja katsauksia 1/2006 ja yleisesti Venäjän demografisesta kehityksestä Lallukka, *Venäjän valtakunnallinen ja suomalais-ugrilainen väestökriisi*. *Murros – suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineessa*. Uralica Helsingiensia 3. Helsinki 2008 (painossa).